

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav české literatury a komparatistiky

Bakalářská práce

Jenifer Kotásková

Život na dvorech a v rezidencích renesančních vládců a velmožů v dobových zpracováních

Life in the courtyards and the residences of the Renaissance rulers and magnates
in period processing

Praha 2014

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Jiří Hošna, CSc.

Tímto bych ráda poděkovala za vedení bakalářské práce doc. PhDr. Jiřímu Hošnovi, CSc.

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 14. července 2014

.....
Jenifer Kotásková

Klíčová slova:

Renaissance, každodenní život, Petr Vok z Rožmberka, Vilém z Rožmberka, Adam mladší z Valdštejna

Key words:

Renaissance, daily life, Petr Vok of Rosenberg, Vilém of Rosenberg, Adam the Younger of Wallenstein

Abstrakt:

Hlavním tématem bakalářské práce je každodenní život v rezidencích tří renesančních velmožů, a to vladařů z poslední dvanácté generace významného rodu, Viléma z Rožmberka a Petra Voka z Rožmberka a Adama mladšího z Valdštejna. Zaměříme se především na latinské přísloví *Memento mori!* a v souvislosti s tím na očekávání smrti a přípravy na ni. Latinský symbol upomínající smrt si jako své motto zvolil Petr Vok z Rožmberka. Dalším předmětem zkoumání jsou nejrůznější aktivity a oslavy, kterých se tito panovníci účastnili a krátili si jimi tak své dlouhé chvíle. Stěžejními prameny bakalářské práce se staly dobové záznamy o životě posledních Rožmberků z pera jejich knihovníka Václava Březana a deníkové zápisky Adama mladšího z Valdštejna.

Abstract:

The main theme of bachelor work is the daily life in the courtyards of three Renaissance magnates, and that rulers of the latest twelfth generation of significant family line, Vilém of Rosenberg and Petr Vok of Rosenberg and Adam the Younger of Wallenstein. We focus above all on Latin proverb *Memento mori!* and in connection with that on expectation of death and preparation for it. Latin symbol reminding death chose like his motto Petr Vok of Rosenberg. Next subject of research are various activities and celebrations, which these rulers attended and shortened their long time. The principal sources of bachelor work became period records about life of the latest of Rosenbergs from the pen of their librarian Václav Březan and the diary records of Adam the Younger of Wallenstein.

1	Úvod	7
2	Deník versus kronika	8
2.1	Valdštejnův deník.....	8
2.2	Březanova kronika	10
3	Představení velmožů.....	11
3.1	Pánové z Rožmberka.....	11
3.1.1	Vilém z Rožmberka	12
3.1.2	Petr Vok z Rožmberka.....	13
3.2	Obraz Petra Voka v literatuře.....	14
3.3	Rod Valdštejnů.....	15
3.3.1	Adam mladší z Valdštejna	15
3.4	Autor kroniky	15
4	Prolnutí záznamů: léta 1602–1612	17
5	Každodennost renesančních velmožů.....	19
5.1	Budoucí směřování.....	19
5.2	Kavalířské cesty	20
5.3	Korespondence	21
5.4	Zasedání na sněmu a další významné události.....	22
5.5	Rožmberský mecenát a zájem o umění	24
5.6	Lovy zvěře a jiné kratochvíle.....	27
5.7	Oslavy a bujaré pitky	28
5.8	Móda na dvorech.....	29
5.9	Svatební veselí	30
5.10	Memento mori.....	33
6	Každodennost mimo vladařská sídla	37
6.1	Poddaní a obyčejný lid	37
7	Závěr.....	41
8	Seznam literatury	42
8.1	Primární prameny	42
8.2	Sekundární literatura	42

1 Úvod

Cílem bakalářské práce je zmapování každodenního života na renesančních dvorech a v rezidencích velmožů tak, jak jej pro nás vyobrazuje rožmberský kronikář Václav Březan a deník Adama mladšího z Valdštejna. Knihovnik věhlasného rodu pětিলisté růže podává podrobný popis nejen šlechtického prostředí. Ve dvou dílech *Životů posledních Rožmberků* jsou tak zachyceny osudy poslední dvanácté generace významného rodu rožmberských pánů, Viléma z Rožmberka a jeho mladšího bratra Petra Voka Volfa z Rožmberka. Deníkové zápisky Adama z Valdštejna zpřístupňují mnohé zážitky významného šlechtice a dávají nám možnost nahlédnout do jeho osobního života. Primárním zdrojem se pro nás stává rožmberská kronika. Valdštejnův deník představuje spíše doplňující a srovnávací prvek. V centru zájmu bakalářské práce stojí především tehdejší pohled na smrt, který vystihuje latinské heslo *memento mori*. Smrt se stala všudypřítomnou hrozbou už kvůli častým morovým epidemiím a válkám a bylo tedy nutné mít ji neustále na paměti. Do kontrastu stavíme oslavy a svatební veselí pořádané na šlechtických dvorech. Ze zorného pole se nevytrácejí ani další běžné renesanční zvyklosti, jako jsou například stolování, hraní různých her či další dvorská zábava. Dále stojí za pozornost téma bibliofilství, díky němuž mohla vzniknout proslulá rožmberská knihovna. Na závěr je nastíněn také obyčejný poddanský život, kterému v kronice Václav Březan věnuje značný prostor.

O posledním panovníkovi rožmberského rodu vznikaly postupem času všelijaká beletristická díla. Zaměříme se především na Mařánkovu poslední knihu *Barbar Vok* z rožmberské trilogie a přiblížíme tak Petra Voka z Rožmberka jako typ literární postavy.

V práci je také provedena komparace záznamů z let 1602–1612, kdy se rožmberská kronika prolíná s Valdštejnovým deníkem. Sledujeme stejné události obou pisatelů a soustředíme se na rozdílnost jejich zápisků.

2 Deník versus kronika

2.1 Valdštejnův deník

Nejprve bychom si měli vymezit, co si pod pojmem deník představujeme a jak se v průběhu času proměňoval. Historie deníku jako literárního žánru spadá již do období středověku a největšímu rozmachu se těší právě v období renesance, kdy si většina šlechticů nebo jiných významných osob zapisovala, co který den právě dělala. Takovéto záznamy nepřinášejí příliš mnoho osobních zážitků, intimních zpovědí, duševních autorových pochodů, či jiných úvah. Tím se odlišují od současného vnímání, ale přesto si i z takovýchto zápisků můžeme udělat podrobnou představu o každodennosti a všedních povinnostech renesančního aristokrata. Na otázku, proč si vlastně šlechtic mohl začít psát deník, se zaměřuje Marie Koldinská a vymezuje dva důvody. Tím prvním je vznik za účelem lepší orientace v čase a tím druhým důvodem se stává fakt, že ve stáří mohl autorovi posloužit jako pomůcka při vzpomínání na události, které zažil v mládí. Deníky, ať už fiktivní či skutečné, jsou složeny z datovaných záznamů často zapisovaných *ex post*. Shrnoují kratší časový interval, obvykle jeden den. Stránkám deníku dnes mnoho pisatelů svěřuje své osobní prožitky a nejintimnější touhy, které mají být utajeny před okolním světem. A právě z tohoto důvodu jsou zveřejňovány *post mortem*. Bývají vydávány jako literární dílo nebo jako historický dokument.

Deník rudolfínského dvořana zachycuje šestnáct let Valdštejnova života, přičemž Marie Koldinská se domnívá, že deníky Adama mladšího z Valdštejna musely původně mapovat mnohem obsáhlejší období. Jednotlivé kalendáře byly svázány do kožené vazby a opatřeny Valdštejnovým erbem. Adam mladší z Valdštejna se v deníku příliš nerozepisuje, ba naopak ve svých poznámkách je velmi stručný. Nečekejme tedy žádné detailní popisy událostí ani výjevy osobních názorů. Jeho záznamy jsou strohé a nevykazují přílišnou míru vlastní iniciativy, což působí poněkud odosobněně. Výjimkou, kdy na stránky deníku prosakují jeho pocity, jsou zápisky o smrti první manželky, ze kterých lze vyčíst, že ji hluboce miloval a její smrt ho velmi zarmoutila. Valdštejn si také potrpěl na přesné číselné údaje, proto si ve svém deníku podrobně eviduje záznamy o výhrách a prohrách, o dlužných částkách, nebo třeba o počtech vypitých hrníčků i mnoho dalšího.

Strohé věty mají spíše povahu frází, které se pravidelně opakují, což svědčí o jakési konvenci a působí poněkud ustrnule. Změněna jsou pouze jména různých osobností, se kterými Adam mladší z Valdštejna pojedl. V deníku převažují jmenné výrazy.

Deníkové záznamy Adama mladšího z Valdštejna, kterých je sám autorem, jsou rozčleněny podle příslušných let a poté jsou k jednotlivým dnům připojeny stručné poznámky o tom, co který den aristokrat dělal, kde pobýval a nejčastěji u koho jedl, atd. Tyto zdánlivě banální zápisky mají mnohem větší význam. Dávají nám možnost nahlédnout, jak se například získávaly cenné kontakty a navazovaly známosti s významnými šlechtici. Tyto údaje se stávají pro Valdštejna typické a objevují se v jeho deníku velmi často.

„Jedl sem u pana sudího nejvyššího“¹ (1997: 40). Popřípadě též hojně využívaná fráze: „Dnes jsem jedl [...]“ (passim).

Mimo jiné se zde vyskytují i zápisky z nejrůznějších schůzí a akcí, kterých se Adam mladší z Valdštejna účastnil. V deníku jsou převážně zápisky z dvorského prostředí, a právě proto stojí v kontrastu s Březanovými poznámkami, v nichž se můžeme dočíst i o obyčejném lidu a prostředí mimo šlechtickou rezidenci. Z historického hlediska se pro nás ale oba tyto prameny stávají velmi cenným zdrojem informací.

Budeme-li se však domnívat, že Valdštejnův deník skrývá osobní či dokonce intimní záznamy, budeme na omylu. V období renesance nebylo běžné, aby se v jakýchkoliv dílech psalo o myšlenkách a pocitech dotyčné osoby. Čtenář tak může nabýt mylného dojmu, že česká aristokracie žila život velmi nudný. Intimní zážitky a soukromí nemělo vůbec proniknout na veřejnost, a proto si informace takového rázu ani čeští šlechtici nezaznamenávali do svých deníků. Na rozdíl od francouzských či italských kavalírů, kteří se svými zážitky okatě chlubili. K nesvěřování soukromí stránkám deníku tak trochu přispělo i katolické vyznání konzervativního Adama mladšího z Valdštejna, a proto se není ani čemu divit, když si Valdštejn do deníku nezapsal poznámku o svém uvěznění. Zřejmě událost považoval za nežádoucí a pro jeho osobu značně kompromitující, naopak Francouz François de Bassompierre se o této události² rozepsal ve svých pamětech do nejpodrobnějších detailů.

Valdštejnovy deníkové zápisky nám též zprostředkovávají obraz rudolfínské Prahy. Deník však nepatří mezi jediné zdroje záznamů z dob vlády Rudolfa II. Své zápisky z rudolfínské doby zanechali také „tři francouzští kavalíři“³ Pierre Bergeron, Jacques Esprinhard a již zmiňovaný François de Bassompierre.

¹ Adam ze Šternberka, poznámka se váže k březnu roku 1602.

² Adam mladší z Valdštejna byl o masopustu v roce 1604 spolu s francouzským kavalírem Françoisem de Bassompierrem uvržen do radničního vězení, protože tak porušili nařízení Rudolfa II. o zákazu masopustních oslav a městští biřici je pod maskami nepoznali. Nedorozumění se naštěstí brzy vysvětlilo.

³ *Tři francouzští kavalíři v rudolfínské Praze*. Fučíková, E.; Janáček, J. (eds.). Praha, Panorama: 1989.

2.2 Březanova kronika

Kronika jako literární žánr má své počáteční kořeny již v období středověku. Za cíl si klade chronologicky zaznamenat historické události a nastítnit tak obraz života v tehdejší době. Z historiografického hlediska se jedná o velmi důležitý pramen, který se pro nás i dnes stává bohatým zdrojem informací.

Letopisy Viléma z Rožmberka a Petra Voka Volfa z Rožmberka odtajňují nejen existenci těchto šlechticů, ale prostor je věnován i osudům neurozených lidí, tedy obyčejnému poddanskému bytí. Z původně pětisvazkového díla se do dnešních dnů dochovaly pouze dvě knihy, čtvrtá a pátá, které nám zpřístupňují životy posledních dvou vladařů z dvanácté, ale zároveň nejvýznamnější, generace rodu pěttilisté rúže. V porovnání s Valdštejnovými deníkovými záznamy vykazuje rožmberská kronika svým rozpětím mnohem širší pole působnosti.

Co se týče struktury kroniky, je rozčleněna chronologicky podle příslušných let. Příhody jsou uvedeny shrnujícím a výstižným nadpisem, někdy až několikařádkovým. Poté následuje samotný kronikářský záznam. Informace podobného charakteru někdy seskupuje Václav Březan do jednoho záznamu, který tak obsahuje události z několika různých dní, občas i měsíců. Do vět jsou často vkládány vsuvky, které narušují plynulost textu. Dílo se tak nesnaží o zpracování přehledného kronikářského záznamu, který by byl snadno čtivý, ale právě naopak. V jeho díle je projevena snaha o nápodobu stylu složitější humanistické literatury. Václav Březan při svých popisech událostí usiluje o co největší kondenzace informací, převládají především nominální výrazy. Při charakterizaci osob, ale i událostí a věcí, užívá rožmberský knihovník zpravidla alespoň dvojici přídavných jmen. Na závěr obsáhlé rodové historie připojil Březan zápis o charakteru a vzezření posledních Rožmberků. Nedílnou součástí kronikářských zápisů se stává také latinský jazyk. Jsou jím povětšinou zaznamenány významné citáty, panovnícká motta či jednotlivá slova. Dále se v *Životech posledních Rožmberků* objevuje jazyk německý a sporadicky i polský.

Jak Březanova kronika posledních Rožmberků, tak Valdštejnovy deníkové záznamy popisují události z let 1602–1612. Můžeme se tedy zaměřit na to, v čem jsou poznámky o tehdejší době shodné a v čem se naopak různí. Odlišují se už jen v té nejzásadnější věci, a tou je pohled na svět a vnímání okolí. Petr Vok z Rožmberka změnil rodové vyznání a inklinoval k Jednotě bratrské. V těchto směrech se svým pánem sympatizoval i jeho knihovník Václav Březan. Oproti nim stojí Adam mladší z Valdštejna jako striktní katolík.

3 Představení velmožů

3.1 Pánové z Rožmberka

Kmet Vítek podle erbovní pověsti o dělení růží rozčlenil své bohatství mezi svých pět synů a každému z nich tak určil i erb. Ve všech se objevila pětilistá růže jako spojující symbol. Z rodu Vítkovců tedy vzešli páni z (Jindřichova) Hradce⁴, z Landštejna⁵, ze Stráže⁶, z Rožmberka⁷ a z (Sezimova) Ústí⁸.

O významnost rodu se za svého života postaral Oldřich II. z Rožmberka, který vytvořil falsa o spřízněnosti s italskými Ursini⁹ a zfalšoval i další listiny, jimiž chtěl rožmberskému rodu zajistit postavení, prestiž a majetek. Ani jinak kritický Václav Březan nerozpoznal falsifikáty a uvěřil tak v pravost těchto listin.

V naší práci se soustředíme na poslední dva panovníky rožmberského domu, Viléma z Rožmberka a Petra Voka z Rožmberka, kteří pocházejí z dvanácté a zároveň poslední generace významného rodu. Jako první se Joštovi III. a jeho první manželce Bohunce ze Štarhemberka¹⁰ narodila dcera Anna z Rožmberka, která se provdala za pana Joachyma z Hradce. Další děti měl Jošt III. s Annou z Rogendorfu. Jejich první syn Ferdinand Vok z Rožmberka se nedožil ani jednoho roku života. Dále se narodila Alžběta z Rožmberka, která se stala manželkou Henrycha ze Švanberka. Následoval další mužský potomek, Oldřich IV. z Rožmberka, kterému šli za kmotry král římský, uherský a český¹¹ se svojí chotí, královnou Annou. Oldřich IV. se též nedožil ani jednoho roku. Následovalo narození Viléma z Rožmberka. Jako páté dítě byla zplozena Bohunka z Rožmberka, které se manželem stal pan Jan z Lobkovic. Předposlední se narodila Eva z Rožmberka, která pojala za manžela hraběte Mikuláše ze Serynu¹². Po jeho smrti se znovu provdala, tentokrát za Pavla z Gasoldu. Sedmým potomkem byl Petr Vok Volf z Rožmberka. Po smrti jejich otce Jošta III. se sirotků zpočátku ujal jejich strýc Petr V. a po strýcově smrti převzala úkol matka, Anna Rožmberská z Rogendorfu spolu se třemi pečlivě zvolenými poručníky, hrabětem Albrechtem

⁴ Panství získal nejstarší syn Jindřich, kterému připadl erb se zlatou růží na modrém štítě.

⁵ Druhorozený Vilém získal stříbrnou růží na červeném poli spolu s Landštejnem a Třeboní.

⁶ Třetího syna Smila obdaroval otec strážským a bystřickým panstvím a erbovním znakem se mu stala modrá růže na zlatém štítě.

⁷ Vok si směl ponechat otcův erb s červenou růží na stříbrném poli a stal se pánem na Rožmberku a Krumlově.

⁸ Vítkův nemanželský syn Sezima dostal ústecké panství a v erbu měl červenou růží.

⁹ Ursus v českém jazyce znamenal medvěd, proto Rožmberkové do svého znaku přijali dva medvědy jako štítonoše.

¹⁰ V kronice je uvedena jako Bohunka z Štorckenberka.

¹¹ Ferdinand I.

¹² Jejich syn Jan Zrinský ze Serynu měl později, po smrti Petra Voka z Rožmberku, zdědit část majetku, avšak záhy po strýci zemřel také.

z Gutnštejna, hrabětem Jeronýmem Šlikem a panem Oldřichem Holickým ze Šternberka. Ačkoli tato dvanáctá větev patřila k nejpočetnější, byla poznamenána nejmenší plodností a významný rod Rožmberků tak po smrti Petra Voka zaniká.

3.1.1 Vilém z Rožmberka

Vilém přišel na svět jako třetí syn¹³ Jošta III. z Rožmberka a Anny z Rogendorfu, jeho druhé manželky. Narodil se 10. března roku 1535 na zámku Šicendorfu v Rakousku. Za kmotra mu byl Jan Horman, pán z Grunpuchlu a z Strocha.¹⁴ Dětství si mnoho neužil, jelikož bylo třeba postarat se o rodové dominium¹⁵. V šestnácti letech, tedy roku 1551, byl díky rozhodnutí Ferdinanda I. uznán plnoletým a převzal správu nad rožmberským majetkem. Vilém z Rožmberka kladl důraz na tradici a zastával spíše konzervativnější názory. Byl cílevědomý a v kontaktu s lidmi prokazoval velmi dobré řečnické a diplomatické schopnosti. Václav Březan ve Vilémovi z Rožmberka vidí vzor českého velmože a píše o něm, že byl „*pán pobožný, spravedlivý, abstemijs [abstinent], dobrý politicus, pokoje žádostivý, nelakomý, ve všech ctností[ch] plný*“ (1985a: 369). Od roku 1560 zastával místo nejvyššího komorního království českého, kde setrval deset let a poté až do roku 1592 obsadil místo nejvyššího purkrabího pražského hradu¹⁶.

V této době bývalo zvykem zvolit si vlastní motto. Vilém si vybral latinské rčení *Festina lente*, které za své přijal pravděpodobně v roce 1547, jak se domnívají někteří badatelé, snad také proto, že datum uvádí též kronikář Václav Březan. Veselá však poukazuje na již dřívější užití této latinské sentence. Vilém motto prý použil už v roce 1545 jako knižní exlibris, kdy si jej poznamenal na titulní stranu *Nového zákona*, tu pak opatřil svým podpisem a datem.

„Pana Viléma symbolum. Hned teháž pan Vilém za symbolum vzal sobě $\Sigma\pi\epsilon\upsilon\delta\epsilon$ $\rho\alpha\delta\iota\omega\varsigma$; *Festina lente*; Eile mit Vernunft; [Pospíchej pomalu!]. Anno [roku] 1547“ (Březan, 1985a: 48).

¹³ Celkově se však narodil jako páté dítě.

¹⁴ Jan Hofmann z Grunpuchlu a Střechova.

¹⁵ Jednalo se o komplex panství českokrumlovského, rožmberského, třeboňského, novohradského, helfenburského, choustnického, želečského, miličinského a drslavického, klášterní panství vyšebrodských a zlatokorunských cisterciáků, třeboňských a borovanských augustiniánů i českokrumlovských minoritů a klarisek, mnohá významná města, městečka, tvrze a ostatní, za Vilémova vladařství přibylo panství vimperské, libějovické, krátkodobě rábské, roudnické, strážské, přechodně sedlčanské, slezská horní města Rychleby a Silberberk a statek Libeň u Prahy.

¹⁶ Vilém z Rožmberka v souvislosti s tímto místem bývá označován za místokrále.

Jako jediný Rožmberk se pyšnil získáním řádu zlatého rouna, který mu byl udělen španělským králem Filipem II. Řád přijal v roce 1585 z rukou samotného arcivévody Ferdinanda Tyrolského.

3.1.2 Petr Vok z Rožmberka

Petr Vok¹⁷ se narodil 1. října roku 1539 na zámku Krumlov jako sedmý a nejmladší potomek. Kmotrem se mu stal Albrecht z Gutnštejna. Za svá motta přijal latinské sentence *Memento mori!*¹⁸, *Cogita aeternitatem!*¹⁹ a *In silentio et in spe*²⁰. Vok byl v letech 1571–1591 desetkrát zvolen hejtmanem Prácheňského kraje. Petr se jako jediný z rodu odvrátil od ideové orientace a stal se vyznavačem Jednoty bratrské, což se stalo trnem v oku nejen jeho bratru Vilémovi, ale také samotnému císaři Rudolfovi II. Rožmberský panovník byl koncem roku 1608 málem obviněn z velezrady. Usvědčujícím důkazem měly být styky s Kristiánem z Anhaltu a korespondence s Rudolfovým bratrem Matyášem, kterého císař nenáviděl. Petr Vok byl na císařovu žádost pozván na Pražský hrad, ale rožmberský vladař se vymluvil na nedostatek zdraví a za císařem se nedostavil, proto za ním Rudolf II. vyslal vyšetřovací komisi.

Po smrti bratra získal Petr Vok rožmberské dominium zatížené horentními dluhy²¹, a aby o něj nepřišel úplně, musel postupně část majetku rozprodat. Český Krumlov koupil roku 1602 císař Rudolf II. Habsburský, a poslední Rožmberk tak přesídlil na třeboňské panství, kam se mu podařilo přestěhovat významnou rodovou knihovnu a kde také dokončil svůj život.

Kronikář se o svém panovníkovi vyjadřuje velmi uctivě. Jeho osobě připisuje výhradně lichotivé přívlastky a vyzdvihuje jeho kladné vlastnosti, které se ke stáru u Petra Voka projeví. Za svého života byl Vok často ve stínu svého staršího bratra a zoufale se z něj toužil vymanit, což se mu splnilo, ale až po bratrově smrti. V současnosti je větší pozornost upírána právě na posledního vladaře rožmberského domu. Zasloužily se o to s největší pravděpodobností nejrůznější zvěsti, které se o něm začaly šířit. V zorném poli historiků se

¹⁷ Celým jménem Petr Vok Volf z Rožmberka, jméno Volf získal při křtu po svém dědovi Volfovi z Rogendorfu. Sám však jméno neužíval, ale později v letech 1585–1609 se uplatnilo na jeho knižních značkách.

¹⁸ Pamatuj na smrt!

¹⁹ Rozjímej o věčnosti!

²⁰ V mlčení a naději.

²¹ Vilém z Rožmberka na své reprezentaci nešetřil. Jaroslav Pánek uvádí, že se jednalo asi o osm set tisíc kop grošů míšeňských.

ocitl hlavně pro svoji sběratelskou vášeň. Pověstná je též jeho láska k umění, „zvláště kochání a libost jměl v stavění, v čemž s panem bratrem svým se srovnal“.

3.2 Obraz Petra Voka v literatuře

Postava Petra Voka z Rožmberka se v literárních dílech stala značně populární. Kolovaly o něm různé pověsti a jeho postava je opředena také všemožnými legendami. O některé z nich se zasloužil Vavřinec Benedikt Mecer, autor *Třeboňských pamětí*. Otázkou však zůstává, nakolik jsou tyto zvěsti pravdivé.

Ve své době byl Vok známý jako přelétavý milovník žen, zábavy a dobrého vína. Mimo jiné se tradovalo i to, že měl Rožmberk poměr se Zuzanou Vojířovou, se kterou prý zplodil syna, a rožmberský rod tedy podle této pověsti nevymřel. Mýtem o tajném románu Petra Voka a Zuzany Vojířové se zabývá například Jan Bauer v knize *Podivné konce české šlechty*.

Mařánkova trilogie se také věnuje poslednímu pánu z rodu Rožmberků a jeho životem se zabývá třetí díl, který získal název *Barbar Vok*. Popisuje Voka jako mladého, krásného, ale poněkud prudkého a náladového šlechtice, který si života užívá plnými doušky a je pohostinný i k ostatním šlechticům. Znamé jsou především jeho bujaré bechyňské oslavy. Mařánek též vypořádává Voka jako smilníka a „jedinečného milence“, který se otočil za každou sukni. Rožmberk podle něj získal všechna ženská srdce, která si zamlouval. Postupem času však panovník vystřízlivěl a stal se umírněným, štedrým a dobrotivým vladařem rožmberského domu. Svědčí o tom nejen Mařánkův popis slavného rožmberského velmože, ale také Březanův zápis o povaze svého panovníka. Mařánek Petra Voka heroizuje a přirovnává jej též k dokonalému rytíři. Zajímavý je jeho popis příjezdu šlechtice na panství Bechyně:

„[...] na bílém oři pan Petr Vok, hrdý a majestátní, mladý a mužně krásný jako dokonalý rytíř z pohádky“ (1986: 28).

„Štedrá ruka tohoto dobromyslného, snášenlivého vládce se neváhavě otvírala všem, kdož požádali jeho pomoci, ať to byli mniši bosáci, kterým český bratr Vok zvýšil důchody a nadání, nebo evangelíci, jimž na místě zbořené kaple vystavěl nový kostel svaté Trojice. A nikdy neodmítal žádosti svých poddaných“ (tamtéž: 215).

Pro srovnání uvádíme rovněž kronikářův popis:

„O dobrotivosti pana Petra Voka mnoho by se mohlo vypravovati [...] Byl pán [...] vzezření libého, způsobů vážných, právě knížecích, promlouvání rozumného, milosrdný, přívětivý“ (Březan, 1985b: 641).

3.3 Rod Valdštejnů

Rod Waldstein pochází z rozrodu Markvarticů. První záznamy pocházející již z roku 1159 se zmiňují o Markvartu z Waldsteina. Od poloviny 18. století užívají Valdštejnové titul hrabě z Waldstejnu. Pověst uvádí, že Zdeněk, syn Jindřicha²² z Hruštic, je považován za prvního známého předka Valdštejnského rodu. Jeho jméno se stalo pověstným především proto, že se vypravil se svými čtyřřiceti syny na válečné tažení s králem Přemyslem Otakarem II. Toto téma se znovu objevilo na nástěnných malbách v 16. století. Rod byl později rozdělen na dvě linie, přičemž ze Zdeňkovy, tzv. heřmanické větve pochází například Albrecht Václav Eusebius.

3.3.1 Adam mladší z Valdštejna

Zatímco o Rožmbercích existuje nepřehledné množství informací, o Valdštejnovi toho příliš mnoho nevíme. Už samotné datum narození Adama mladšího z Valdštejna nám není přesně známo, předpokládá se však rok 1569²³. Významným dokladem o tehdejší době a o životě tohoto šlechtice se staly jeho deníkové záznamy. Adam mladší z Valdštejna zastával úřad nejvyššího dvorského štolmistra²⁴, dále nejvyššího sudího²⁵ a nakonec také úřad nejvyššího hofmistra²⁶. Šlechtickou kariéru uzavřel jako nejvyšší purkrabí v čele české zemské vlády.

3.4 Autor kroniky

Autorem kroniky šlechticů z rodu Rožmberků je opatrovatel jejich knihovního fondu a osobní knihovník Václav Březan.

²² V některých pramenech je uváděno místo jména Jindřich jméno Jan či Jaroslav.

²³ Někdy je uváděn také rok 1570.

²⁴ Do služby vstoupil Valdštejn v roce 1606. Funkce mu posloužila jako odrazový můstek k následné kariéře v zemské vládě. Dvorský štolmistr měl na starost nákup koní do císařských stájí a kontrolu jejich personálu. Do jeho pravomoci spadal též dozor nad výchovou pážat.

²⁵ O dva roky později, tedy v roce 1608, se stal sudím.

²⁶ Místo hofmistra zastával od roku 1611.

Václav Březan se narodil roku 1568 do mlynářské rodiny, která pocházela z Března u Loun. Rodina si mohla dovolit poslat syna studovat, a tak s největší pravděpodobností navštěvoval bratrskou partikulární školu v Mladé Boleslavi a později i univerzity v Heidelbergu a ve Štrasburku. V květnu roku 1594 vstoupil schopný Václav Březan do služeb rožmberských vladařů, a protože si vedl velmi dobře, svěřil mu Petr Vok v listopadu roku 1596 správu rožmberského archivu a také dohled nad rodovou knihovnou. Březan se tak věnoval sepsání kroniky věhlasného rodu a katalogizaci rozsáhlé knihovny. Poslední Rožmberk svěřil svému knihovníkovi také vedení osobní korespondence s Matějem Cyrem, bratrským duchovním, který promluvil na bohoslužbě při pohřbu Petra Voka. Dále pro svého panovníka Březan zhotovoval inventáře rožmberského majetku či pro něj pořizoval urbáře.

Jaroslav Pánek uvádí, že měl při sepisování rožmberské kroniky k dispozici nejrůznější prameny, mezi něž patřily například listinné dokumenty, soukromá korespondence, úřední knihy, účetní dokumentace a též soukromé deníky již zesnulých příslušníků rodu. Obzvláště při sepisování posledních dvou dílů čerpal z kalendářních záznamů a mohl také využít své vlastní vzpomínky. První tři nezvěstné díly nám zčásti zpřístupňuje z *Rosenberské kroniky krátký a summovní výtah*²⁷ sepsaný roku 1609 taktéž na pokyn Petra Voka. Po smrti svého pána se Březan dostal do služby k Janu Jiřímu ze Švamberka, kde ještě dokončoval závěrečný díl *Životů posledních Rožmberků*.

Ačkoli v této době není zvykem vyjevovat na stránkách autorův osobní názor, Václav Březan se poměrně často pouští do hodnocení událostí, ve kterých bývá značně kritický. Do rožmberské kroniky se tedy prostřednictvím knihovníka dostává jeho vlastní pohled na věc a subjektivní postoj. Březan se však nezaměřuje pouze na život svých panovníků, ale vyobrazuje taktéž osudy, ať už šťastné anebo nešťastné, lidí neurozených, chudáků, poddaných, rybníkářů a dalších řemeslníků.

Jestliže budeme Březanovo dílo označovat jako dílo kronikářské, můžeme autora postavit vedle věhlasných kronikářů či do jejich protikladu. Mezi takové řadíme například Kosmu, Dalimila, Václava Hájka z Libočan a další.

²⁷ „Compendium historiae rosenbergiacae extractum Anno Domini 1609 mense Novemb[ris]Třebonae“ (Kubíková, 2005: 19). Vydáno jako komentovaná edice. Kubíková, A. *Rožmberské kroniky krátký a summovní výtah od Václava Březana*. České Budějovice: Veduta, 2005. Kubíková v edici zpřístupňuje první stranu výtahu, kde jsou uvedeny příčiny sepsání: „[...] 1. První jest, že všeliký skrovný spis pořádně a zprosta sepsaný i ke čtení způsobiljší bez tesklivosti i k vyrozumění a zpamatování příhodnější jest nad obširně sepsání. 2. Druhá, poněvadž corpus [celek] též historie veliké domu rožmberského, jenž z originálů na větším díle sbírá se a slovo od slova přepisuje, prostrannějšího času k dokonání potřebuje. 3. Třetí, vyhledává toho strom rožmberský ode mne vyrýsovaný, v kterýmž netoliko Linea Rosenbergica ascendens [linie rožmberská stoupající] přes půl páta sta let, ale také s týmž domem spříznění rodové králů, knížat, hrabat, pánů s pilností položeni jsou, kterýhožto k vysvětlení compendium [zkrácení] tohoto potřebí bude“ (tamtéž).

4 Prolnutí záznamů: léta 1602–1612

Březanovy *Životy posledních Rožmberků* se s deníkovými záznamy Adama mladšího z Valdštejna setkávají v letech 1602–1612²⁸, tedy v době, kdy rožmberskému domu vládne Petr Vok z Rožmberka. Jak již bylo rozebráno výše, struktura i povaha záznamů v deníku a v kronice se od sebe liší. Adam z Valdštejna si poznamenává stručné zápisy událostí, a to chronologicky den po dni, nejčastěji právě u koho v onen den jedl. Oproti tomu pero Václava Březana se striktně nedrží chronologické linie a nezachycuje pouze každodennost na dvoře. Zaznamenává také události mimo panovnickou rezidenci. Na stránky rovněž pronikají záznamy o počasí nebo třeba o kriminalitě. V kronice i v deníku se vyskytují zmínky o významných historických meznících doby, pokaždé však z jiné perspektivy. Zápisky obou autorů se většinou shodují v okamžiku, kdy se oba velmoži setkali, účastnili se zasedání sněmu či pokud došlo k úmrtí známé osoby. Pro ilustraci uvádíme záznamy o smrti nejvyššího komorníka, Volfa Novohradského z Kolovrat. Z pera Václava Březana pochází tato zmínka:

„[Úmrtí Volfa Novohradského.] 18. januarii, toho dne na neděli [ze 17. na 18. 1.], v třetí hodinu na noc²⁹ umřel na Lnářích pan Volf Novohradský z Kolovrat nejvyšší komorník Království českého. Divný boží soud! [...] Pochován 29. martii v kostelíku v Staré Boleslavi“ (1985b: 601).

Adam mladší z Valdštejna si do svého deníku zapsal:

„**17.** [...] Dnes tři hodiny na noc umřel týměř náhle na Lnářích pan Volf z Kolovrat, nejvyšší komorník. **18.** [...] Přišla zlá novina ve čtyry hodiny po poledni na půl orloji, že jest Pán Bůh toho dobrého a hodného člověka. Jeho Milost nejvyššího pana komorníka království českého, pana Volfa Novohradského z Kolovrat, z tohoto světa povolati ráčil. Pán Bůh račiž duši jeho milostiv bejti“ (1997: 154).

Podstatné informace jsou u obou pisatelů shodné. Adam z Valdštejna zápisky rozdělil do dvou dní, oproti tomu Březan informace sdružuje do jednoho záznamu a přidává kromě toho i zmínku o pohřbu.

²⁸ V deníku Adama mladšího z Valdštejna chybí zápisky z let 1608 a 1610.

²⁹ Kolem 19.15 hod.

Důležitou událostí se v roce 1611 stává vpád pasovského vojska, poznámky o něm se různí. Valdštejnův deník informuje spíše o jeho postupu a dále zmiňuje osoby, které byly vyslány za účelem zastavení tohoto vojska. Březanův popis události je opět o něco detailnější. V kronice se vyskytují mimo jiné počty padlých osob a navrch Březan připojuje svůj osobní pohled na celou situaci a vyjadřuje soucitnost s chudinou.

5 Každodennost renesančních velmožů

5.1 Budoucí směřování

Marie Koldinská v knize *Každodennost renesančního aristokrata* píše, že Umberto Eco v jedné z kapitol knihy *Ostrov včerejšího dne*³⁰ trefně vykreslil toto dilema „před které byl postaven ne jeden mladý kavalír v éře doznívající renesance a nastupujícího baroka: všudypřítomný rozpor mezi kariérou vojáka a dvořana. První z obou možných životních cest už dávno ztratila charisma z časů středověkých rytířů, a druhá se ještě zdaleka nestala tak samozřejmou, aby ji každý šlechtic přijímal bez výhrad“ (2001: 8).

A rozhodnutí to nebylo lehké, mnohdy ani dobrovolné. Od šlechtice bylo požadováno, aby pokračoval v rodových šlépějích a zachoval tak tradici celého rodu. Dvorská kariéra se však poměrně často s tou vojenskou prolínala a nelze ji tedy jednoznačně oddělovat, jako příklad nám může posloužit postava Kryštofa Haranta z Polžic a Bezdruzic.

„V českém prostředí se kromě kulturních a myšlenkových vlivů přicházejících ze západní a jižní Evropy uplatňoval i fenomén ryze domácí, totiž vědomí stavovství. Byl to právě pocit stavovské sounáležitosti, který příslušníky panského stavu na rozdíl od rytířů velmi citelně stmeloval a který jim rovněž propůjčoval značné sebevědomí. Rovnováha mezi panovnickou mocí a mocí stavů, střídavě vychylovaná na tu či onu stranu, představovala základ fungování stavovské monarchie, a tedy i celého českého státu v předbělohorském období. Vědomí příslušnosti k nejvlivnějšímu stavu, typické pro domácí aristokracii, tak formovalo zásadním způsobem české politické dějiny tohoto období. Snad nejvyhraněnější podobu propůjčila hrdému vědomí stavovské generace reprezentovaná osobnostmi typu Viléma z Rožmberka“ (Koldinská, 2001: 18–19).

Baldassare Castiglione se ve své knize s názvem *Dvořan*, snaží zodpovědět několik otázek, a to například jaký by měl typický dvořan být, jak by se měl chovat a jak by měl vypadat. Debatující nabízí různé úhly pohledu, ale víceméně se shodují na několika příkladných vlastnostech. Na pozadí šlechtických rozhovorů mužů a žen tak vystávají charakteristické vlastnosti, které by dvořan v žádném případě neměl postrádat. Dvořan by podle nich měl být všestranný, vyrovnaný a přirozeně se chovající člověk, který by se měl mimo jiné zajímat také o umění.

³⁰ Eco, U. *Ostrov včerejšího dne*. Praha: Nakladatelství Josefa Šimona, 1995, s. 99.

„Ale abych se vrátil k tomu, jaká má být postava, řeknu, že stačí, není-li ani přehnaně malá, ani velká, protože v tomto případě vzbuzuje jakýsi nepříjemný údiv; na takové lidi se každý dívá jako na cosi zruďného [...] a obratný by měl podle mých představ dvořan být. Proto bych si přál, aby byl pěkně a souměrně rostlý, aby projevoval sílu, lehkost a uvolněnost“ (Castiglione, 1978: 53–54).

„Náš dvořan [...] nebude umíněný a svárlivý jako mnozí, co jak se zdá, spatřují jediné potěšení v tom, mohou-li být protivní a dotěrní jako mouchy [...] nebude zbytečně žvanit, chlubit se a lhát, vynášet sám sebe ani nezapně pochlebovat, ale bude skromný“ (tamtéž: 118).

5.2 Kavalírské cesty

Kavalírské cesty byly v období renesance značně oblíbené. Šlechtic tak často symbolicky završil své dětství a vykročil do dospělosti. Díky zahraničním cestám rovněž navázal cenné kontakty, které mohl později využít. Taková cesta však byla finančně nákladná.

Roku 1551 se uskutečnila kavalírská cesta do italského³¹ Janova, které se zúčastnil nejen Vilém z Rožmberka, ale ještě několik dalších českých šlechticů³². Mladý Vilém zpočátku váhal, zda takovou cestu podniknout, ale nakonec se od nově nabytého majetku odloučil a na napomenutí Maxmiliána II. vyjádřil svůj souhlas. Zpět se vrátil následující rok obohacený o mnohé zkušenosti a s politickým nadhledem. Výprava do Itálie³³ měla formálně zakončit místodržitelství krále Maxmiliána II., který se měl v Janově setkat se svojí chotí Marií, která doposud žila ve Španělsku.

„*Připsal, že pojede.* Na takové druhé psaní pán připsal arciknížeti, že tak poslušně a poddaně se zachová a na tu cestu se do Vlach k průvodu dáni královně Marii vypraviti a vydati chce“ (Březan, 1985a: 63).

Jeho mladší bratr se na svoji kavalírskou cestu vydal o několik let později. Cestu přes Německo do Nizozemí, při které vznikl cestovní deník³⁴, podnikl Petr Vok v roce 1562.

³¹ Itálie zlákala rožmberského vladaře také díky domnělé spřízněnosti s italským rodem Ursinů.

³² Česká šlechta tvořila podstatnou část výpravy a počet zúčastněných osob je odhadován asi na dvě stě.

³³ Rožmberskova výprava do Itálie ho vyšla odhadem na deset tisíc kop českých grošů.

³⁴ Cestovní deník je dnes uložen v třeboňském archivu.

Adam mladší z Valdštejna si do deníku zaznamenal zprávy o kavalírských cestách svých synů. V zápiscích můžeme nalézt i přesné zmínky o sumách peněz, které jim poslal. Stejně jako Vilém z Rožmberka vyrazili synové Adama z Valdštejna na svoji kavalírskou cestu také do proslulé Itálie.

5.3 Korespondence

Ke každodennosti neodmyslitelně patřila také korespondence. Nejčastěji se jednalo o dopisování mezi císařem a šlechticem, velmoži, nebo například o zasílání listů arcibiskupům, biskupům a dalším osobám. Jako doklad poslouží dopis od posledního Rožmberka adresovaný pražskému arcibiskupovi:

„Petr Vok z Rožmberka arcibiskupovi Pražskému, že mu nelze řízení kněžstva na svých kollaturách svěřiti faráři Krumlovskému pro nepřikladný jeho život, a že o vhodné k tomu osobě s ním osobně chce jednati. 5. prosince 1602 – Orig. v arch. arcib. Pražského. Parochialia N. Službu oc. Psaní, které jste mi po tom ožralci knězi Janovi z Vinoře faráři Krumlovském odeslati ráčili, to jest mi skrze pana Hanuše z Říčán, maršálka mého, přednešeno, z kteréhož, což v sobě obsahuje a nač se vztahuje, tomu všemu jsem vyrozuměl. I ačkoliv příjezdu VMti podle mého s VMtí na tom zuostání k sobě jsem očekával, poněvadž však bezelstně nyní k tomu dostačiti a pro nedostatečnost zdraví VMti na cestu těchto chladných časuov vydati [se] bezpečně moci neráčíte, ve jméno pána Boha nechť jest tou věcí, což tak s VMtí strany řízení kněžstva na kolaturách mých mluviti a jednati mám, do jinšího příležitostnějšího času a mého s VMtí (jakž toho v témž psaní svém dokládati ráčíte) osobního bohdá šťastného shledání poodloženo ; neb abych já kněžstvo své dotčenému faráři Krumlovskému, člověku nepřikladnému, k správě svěřovati aneb poroučeti měl, z jistých a hodných příčin toho učiniti nikoliv nemohu ; jsa však té vuole teď v brzkých dnech kancléře svého za obzvláštními potřebami do Prahy vypraviti, chci mu o tom poručiti, co by dále s VMtí oustně jménem a na místě mém v té příčině měl promluviti. Co se však hlavní věci o řízení předjmenovaných kněží na kolaturách mých dotýče, o to vše sám osobně a oustně při mém bohdá šťastném s VMtí shledání promluviti a tak se usnésti chci, že ráčíte bohdá v té i jiných příčinách se mnou vždy dobře spokojeni býti, neb já na jiném nejsem nežli VMti jakožto svému zvláště milému panu švakru každého času všelijaké líbezné a VMti příjemné přátelství prokazovati a starou měrou upřímný a věrný VMti švakr zuostávati, vinšující se s tím VMtí na všem dobře

a šťastně míti. Datum na Třeboni ve čtvrtek po sv. Barboře léta 1602. VMti vždycky upřímný přítel a švagr“ (1900: 366).

Březan do kroniky začlenil i upomínající dopis od arciknížete Ferdinanda, který požadoval na Vilémovi jeho účast při kavalírské cestě do Janova:

„Král Maxmilián II. pro manželku svú do Hišpánie jel; pan vladař od arciknížete Ferdinanda napomenut k jízdě do Itálie proti královně Marii. [...] Arcikníže Ferdinand pány české k vypravení do Vlach dle průvodu dání tak slavné arcikněžně napomínati a žádati ráčil, i pana vladaře, takovým psaním: »Ferdinand, z boží milosti arcikníže rakouské. – Urozený věrný náš milý! Psaní tvému, kterýmž se omluvna činíš, že by[s] do Genuie a odtud s nejjasnějším knížetem panem Maximiliánem, králem českým etc., pánem a bratrem naším nejmilejším, a paní manželkou Jeho Lásky strany opuštění statku svého, v kterýž jsi se teď vnově uvázal, dotěchto zemí jeti a tak v brzkým času vypraviti se nemohl, jsme vyrozuměli. I poněvadž o tom zprávu jmíti ráčíme, že poručníci tvoji až posavad statek tvůj tobě bez škody jsou spravovali, ještě to na ten krátký čas s ouředníky tvými, kteréž jmáš, dobře učiniti a přihlídnouti budou moci. Protož tebe milostivě žádáme, poněvadž při statku svým málo zmeškáš, že se v tom Jeho Milosti Královské, pánu a otci našemu nejmilejšímu, Jeho Lásce i nám (poněvadž ta jízda jest tobě k poctivosti a žádný jí nám ještě neodpověděl, a ty také aby[s] první nebyl) poslušným ukážeš a tak se podle první žádosti naší povolně zachováš [...]« (1985a: 62).

Jak je vidět i v dobové korespondenci jsou užívány zdvořilostní fráze a konvenční formulace. Autoři si potrpí na titulatury a uctivá oslovení, která jsou mnohdy zkracována. Souvislost vět je rozrušena četnými vsuvkami a odbočkami. Opět převažují spíše jmenné výrazy oproti slovesným.

5.4 Zasedání na sněmu a další významné události

Mezi pracovními povinnostmi renesančního kavalíra měla své právoplatné místo také účast na sněmovních zasedáních. Václav Březan zaznamenává v *Životech posledních Rožmberků* několik takovýchto sněmů, kterých se jeho pánové účastnili. Též Adam mladší z Valdštejna si do deníku zapisuje poznámky o svých účastech na sněmech, někdy se objevují

rovněž popisy o průběhu samotného zasedání a jeho závěrečné ustanovení, zejména z počátku Valdštejnových deníkových záznamů.

„Zasedání sněmovní dlouho nervalo. Na den 14. ledna rozepsaný sněm sešel se 15. t. m. k vyslechnutí proposice královské, a již 20. t. m. podávali sněmovní komisaři zprávu císaři do Plzně, jaké se stalo usnešení. Svolené peněžité pomoci nevystačovaly na všechny postuláty v sněmu přiložené ; komisaři očekávali, že císař nebude spokojen a podá repliku [...] Zasedání uzavřeno dne 24. ledna a artikule sněmovní vydány tiskem 28. ledna u Jana Otmara Jakubova“³⁵ (1900: 1–2).

Vilém působil od roku 1570 jako královský komisař a zastával nejvyšší místo ve stavovském úřadu Českého království. Dostal se do funkce nejvyššího purkrabího, která mu byla udělena doživotně, a tím pádem mu příslušelo i místo v čele zemské vlády. Ve stejném roce se stal také spoluporučníkem sirotků Ladislava ze Šternberka, místo převzal po zesnulém Janu mladším Popelovi z Lobkovic.

Předposlednímu vládci rožmberského rodu se naskytla jedinečná příležitost usilovat o polský trůn. Polskému senátu a šlechtickým delegátům se zalíbila Vilémova řeč, kterou pronesl jako podporu pro zvolení panovníka z Habsburské³⁶ linie. Vilémovi se nakonec nepodařilo královský polský trůn obsadit, protože už v prvním kole výběru se odmítl ucházet o korunu. Zabránila mu v tom pravděpodobně jeho mírná povaha, nekonfliktní charakter, pasivní postavení a také skutečnost, že se nechtěl dostat do konfliktu s Habsburky. Jaroslav Pánek se v monografii o Vilémovi z Rožmberka vyjádřil o jeho charakteru takto:

„Osvědčil se při obhajobě rodových a zemských zájmů, ale Habsburkové se snažili využít jeho schopností také ve prospěch své dynastie, neboť k jednání s cizími suverény by jen stěží našli vhodnější osobnost. Kromě Vilémových zkušeností, obratnosti a taktu padala na váhu jeho autorita představitele českých stavů“ (2011: 263).

V Polsku tedy opět zavládlo bezkráloví. Mezi uchazeči se znovu objevili Habsburkové, nyní však kromě Arnošta usilovali o korunu také Ferdinand Tyrolský a císař Maxmilián II. Václav Březan do kroniky začlenil zmínku o útěku Jindřicha z Valois, prvního

³⁵ Císař potřeboval peníze na válečná tažení proti Turkům, což komplikovalo morové povětrí, před nímž většina z Prahy utíkala, sněm se konal roku 1600 a Petr Vok na něm byl královským komisařem.

³⁶ Vilém z Rožmberka doporučoval polskému senátu, aby si za krále zvolili Arnošta Habsburského.

zvoleného polského krále, který se navrátil zpět do Francie, kde chtěl usilovat o francouzský královský trůn po zesnulém Karlu IX.:

„*Poláci užrali krále ztratili; pan Vilém měl hlas k Království polskému; Štefan Bátorý, vývoda sedmihradský, nejvíce hlasů j měl; Poláci neměli chuti k domu rakouskýmu.* Poláci, když jim takový posměch učinil, zase starali se o jiného krále. Někteří náklonní byli k domu rakouskýmu, jiní chtěli jmiti pana Viléma z Rožmberka, nejvíce proto, že byl pán rodu starožitného ursinovského, od několika set let po předcích svých Čech a bratr jejich přirozený, pán rozumný, učený, střídmy, katolický etc., pročež nemálo hlasů j měl. A nepochybně, kdyby Poláci v tom svorně a upřímně se byli snesli a při pánu o to vyhledávali a za něj při Jeho Milosti Císařské³⁷ jmenovitě žádali, že by pán tím důstojenstvím byl nepohrdal“ (1985a: 264).

5.5 Rožmberský mecenát a zájem o umění

„Nadšení pro sbírání kuriozit ovládlo jen část české aristokracie. V jejích řadách se našly též osobnosti s mecenášskými sklony, které uvědoměle podporovaly uměleckou či literární činnost“ (Koldinská, 2001: 86).

U Viléma z Rožmberka se zájem o umění projevil v plné míře až po návratu z jeho kavalírské cesty, kterou podnikl do Itálie. Byl natolik okouzlen italskou hudbou, že po příjezdu zpět založil na Českém Krumlově kapelu, na tehdejší dobu velmi ojedinělou a unikátní. Vilém z Rožmberka stejně jako císař Rudolf II. propadl zájmu o alchymii. Na svém císařském dvoře si Rudolf II. udržoval osoby s nejrozličnějším zaměřením³⁸. Otázkou zůstává, zda to byli šarlatáni či opravdoví znalci. Dodnes zůstává tajemnou rouškou zahalena existence císařské laboratoře, kde se mohli alchymisté soustředit na vytvoření kamene mudrců. Slibovali lidem přeměnu nedokonalých kovů v kovy dokonalé, jako bylo například zlato, a tak není divu, že se někteří šlechtici nechali těmito sliby zlákat. Důvěřivý Rožmberk však naletěl chamtivým podvodníkům. Podrobný zápis o šejdířích zaznamenal v *Životech posledních Rožmberků* Václav Březan, který také s kritickým pohledem na věc hodnotí panovníkovo přílišné rozhazování.

³⁷ Maxmilián II., který ovšem sám kandidoval na polský trůn.

³⁸ Císař si dokonce nechával zhotovovat horoskopy od proslulého Johannese Keplera.

„*Pan vladař od alchymistů [!] podveden.* 15. julyi pan vladař tak velice od těch podvodných alchymistů jatý, že jim divné zápisy od sebe činil, jako i nějakýmu Kryštofovi z Hirschemberku, hejtmanu, když lživě dal se slyšeti, že dvě tajností umí, předně v měsíci jednom stříbro v zlato ryzí proměňovati s pateronásobným užitkem, druhé z jedné hřivny stříbra tři loty čistého fajn zlata vytáhnouti. Chtěv pán tomu se naučiti, kdyby mu to ukázal, přislíbil mu darovati (a k tomu zapsal) 6000 dukátů. Nadto výše tak mnoho jim věřil, že jeden pána navedl, že zlatí v zemi jako jiná semena, když se k tomu připraví, růsti mohou. A tudy vymluvil na pánu 80 dukátů a sázel je v jistém místě do země, pokropovav k tomu strojenými vodami. Za některý den dohlídna k nim, a když svú chvíli uhlídal, vybral semeno, vyvázl přeč a pána podvedl“ (1985a: 364).

Pro Rožmberky se zálibou stalo sbírání nejrůznějšího umění, kuriozit a dalších zajímavých předmětů. Za tímto účelem vznikaly kunstkomory³⁹ neboli kabinety s uměním. Petr Vok si například nechával portrétovat liliputy, kteří žili u jeho šlechtického dvora. Poslední Rožmberkové, obzvláště pak Vok, přispívali určitými částkami i na vydávání knih, které jim pak byly dedikovány. Lenka Veselá se vyjádřila o vztahu Viléma z Rožmberka k rodové knihovně takto:

„[...] byl jako tvůrce a vlastník rodové knihovny orientován prakticky a střídmě. Jednoznačně dával přednost obsahové kvalitě knih před jejich prostým hromaděním a jejich užitečnosti před reprezentací. Nikdy se nestal typickým renesančním sběratelem knih. S výjimkou sporadického používání rukopisného exlibris a zřejmě bohatých výměn knih se spřátelenými osobami u něj téměř postrádáme doklady typických rysů renesančního sběratelství a bibliofilie“ (2005: 43).

„[...] Vilém nevěnoval vazbám ve své rodové knihovně zvláštní pozornost. Jednotný a reprezentativní ráz se nepokoušel vtisknout ani knihám, které koupil nesvázané. Na dochovaných exemplářích z jeho knihovny se můžeme obvykle setkat s jednoduchou renesanční vazbou ze světlé či mořené usně zdobené prostou slepotiskovou výzdobou“ (tamtéž: 55).

Rožmberkové jsou tedy známí jako milovníci umění a především jako sběratelé knih. O tom svědčí mimo jiné jejich proslulá rodová knihovna, která by obstála i v konkurenci se

³⁹ Slavná byla též kunstkomora císaře Rudolfa II.

sbírkou Ferdinanda Tyrolského. Odhaduje se, že rožmberská knihovna čítala více než deset tisíc titulů. Veselá uvádí, že první zmínky o její existenci na Českém Krumlově pocházejí již ze 14. století. Do poloviny 16. století však máme o knihách v rožmberském vlastnictví k dispozici pouze útržkovité informace. Na mecenát Viléma z Rožmberka⁴⁰ úspěšně navázal jeho mladší bratr. A právě Petr Vok z Rožmberka se díky svému smyslu pro sběratelství a bibliofilii nejvíce zasloužil o její rozšíření. Umožnil mu to z velké části rok 1592, kdy se stal rožmberským vladařem a převzal správu nad rodovým majetkem. Vok usiloval o vytvoření rozmanité knihovny, ve které by tak byly zastoupeny i obory mimo jeho primární zájem. V oblibě měl poslední rožmberský vladař převážně díla dějepisecká, pravděpodobně proto projevil iniciativu k sepsání rodové historie, čímž pověřil svého knihovníka. Václav Březan též dostal od panovníka za úkol vytvořit soupis všech knih, které knihovna obsahovala⁴¹. V knihovně se ukrýval také výtah z Ciceronova *Ratio officiorum*, který Vilém z Rožmberka vlastnoručně sepsal při svých studiích v Pasově. Petr Vok pro změnu napsal spis o chovu koní, dílo se však do dnešních dob nedochovalo. Katalogizační záznamy vydaly celkem na čtyři svazky a byly sepisovány v letech 1602–1608. Impulsem ke zhotovení katalogu se v roce 1602 stala nutnost přestěhování objemné knihovny z Českého Krumlova na Třeboň.

„[*Stěhování rožmberské knihovny a archívu do Třeboně.*] Novembris 16. z poručení Jeho Milosti pana vladaře Václav Březan k přestěhování bibliotéky z zámku Krumlova na Třeboň počal toho dne knihy do truhel sklízeti a skládati. Přes dvě neděle s nimi práci vedl. Nakladl 23 truhly plné; papírem a slámou po stranách, aby se netlačily, opatřil. Zimním časem, když dobrá sanice byla, na Třeboň vozeny. Ležely v truhlách na Třeboni až do 1604. léta. Potom v zimě nošeny do nárožní světnice k ryňku k vysušení“ (Březan, 1985b: 559; zápis pochází již z roku 1601).

Podrobně se rozboru Březanova katalogu věnuje Lucie Veselá v díle *Knihy na dvoře Rožmberků*, která se zaměřuje na uspořádání knihovny, a dokonce uvádí i její procentuální složení. Veselá též zmiňuje, že rožmberský katalog⁴² se z větší části shoduje se systémem oxfordské univerzitní knihovny. Katalog však postrádá signatury a chybí mu rovněž doprovodný rejstřík autorů, přičemž absentující signatury měly nejspíše nahradit zkrácené

⁴⁰ Lucie Veselá poznamenává, že Vilémovi bylo dedikováno více než sedmdesát titulů.

⁴¹ O průběhu katalogizace bohužel dobové prameny mlčí.

⁴² Celý název katalogu zní: „Bibliotheca Rosenbergica, id est: Consignatio accurata omnium librorum, & auctorum, ordine alphabetico digestorum Illustrissimi Principis, ac Domini Domini Petri Rosenbergicae... (Knihovna rožmberská, tj. zevrubné poznamenání všech knih a autorů, alfabeticky řazených výtahů vznešeného pána pana Petra Voka...)“ (Veselá, 2005: 101).

zápisy titulů. Rodový archivář knihy rozdělil celkem do pěti tematických oddílů, několika pododdílů a podskupin. Hlavními oddíly jsou *Teologie*, *Právo*, *Medicína*, *Historie* a *Filosofie*. *Filosofie* obsahuje dva pododdíly, a to poetiku⁴³ a hudební vědu⁴⁴. Nejobsáhlejší oddíl *Teologie* se skládá ze tří podskupin, kterými jsou bible a biblické konkordance, patristika, katolické a protestantské spisy. K oddílu *Medicína* je pak samostatně přiřazena též sbírka alchymistických a lékařských rukopisů. Při katalogizaci vycházel rožmberský knihovník převážně z údajů na titulních stranách knih. K záznamům jsou uváděny bližší specifikace, například autorova profese nebo místo jeho pobytu. V katalogu jsou též poznamenány informace o stavu exemplářů, iluminaci knih a některé další údaje. Václav Březan měl o knihy také pečovat a případně je nechat opatřit rožmberským exlibris. Březanův katalog se dnes nachází v Královské knihovně ve Stockholmu, kde je také uložena část rožmberské sbírky. Další část knihovny byla navracena klášterům, některá díla z proslulé knihovny pánů z Rožmberka se objevila v soukromých sbírkách a část se nachází též v Národní knihovně.

5.6 Lovy zvířete a jiné kratochvíle

Lovy patřily v době renesance k velmi oblíbené šlechtické zábavě, při níž měli aristokraté možnost předvést svoji osobnost, ale i své dovednosti. Většina kavalírů si tak krátila své dlouhé chvíle. S lovy mimo jiné souvisí také nadšení pro koně a psy z dobrých chovů, které si šlechtici posílali mezi sebou darem jako důkaz sympatií či přízně. Kupříkladu Adam mladší z Valdštejna si do svého deníku dokonce podrobně zapisoval jména svých koní, účastníky lovů, počet svých úlovků, popřípadě i nehody a úmrtí, které se na lovech zřídka stávaly. V listopadu roku 1602 si do svého deníku poznamenal:

„5. Jeli sme [s] chrty a tu sem potom na Smiřících zůstali přes noc a postřelil sem [ve] voboře jelena [...] 6. Jeli sme na Vopočno, měl sem kratochvíl s chrty a tu sem zůstal přes noc. 7. Zůstal sem na Vopočně a zastřelil sem daniele [ve] voboře a po jídle sem jel s chrty“ (1997: 53).

„25. Dnes byl pěkný lov, na kterým sem z poručení Jeho Milosti Císařské sám všechny svině musil bít a poněkud nebezpečenství pocítiti“ (tamtéž: 129; zápisek byl pořízen roku 1606).

⁴³ Libri poethicet rhythmici.

⁴⁴ Libri musici.

Zatímco Adam mladší z Valdštejna si do deníků detailně evidoval počty ulovených zvířat, Václav Březan spíše zaznamenává událost jako takovou, případně osoby, které se jí zúčastnili:

„*Pan vladař držel štvání u Vlhav. A jakžkoli z toho štvání u Veselí sešlo pro nepřítomnost v zemi arciknížete, však nicméně pan vladař přece štvání držel u Vlhav s pány některými a rytířstvem*“ (1985a: 121).

„*Štvání a kratochvíle u Veselí na panství třeboňským;*⁴⁵ *arcikníže Ferdinand do Veselí přijel. 15. dne aprilis [léta Páně 1561] oba páni bratří z Rožmberka a pan Jan Popel z Lobkovic, nejvyšší purkrabí pražský, s svými dvořany a čeládkou z Třeboně do Veselí přijeli a toho dne odtud do Soběslavě vstříc arciknížeti Ferdinandovi jeli. Ve středu dne 16. aprilis předjmenovaní páni, Jich Milosti, s Jeho Milostí Arciknížecí, knížetem Ferdinandem, přijeli do Veselí, kdež pro kratochvíle všelijaké místo obráno i stavení nové ode dřeva vyzdviženo bylo. A ten den v radosti dokonali. Ve čtvrtek 17. aprilis po poledni Arciknížecí Milost s panem vladařem a jinými pány a rytíři, jichž se tu nemalý počet sebralo, na štvání jeti ráčil*“ (tamtéž: 181).

5.7 Oslavy a bujaré pitky

V renesanční každodennosti zaujímal významné místo nejen běžné stolování, ale také oslavování. Pro své přátele pořádal na bechyňském zámku Petr Vok veselá a bujará pijácká zábavy, které byly inspirovány rituálem připíjení. Rožmberk se s ním pravděpodobně setkal na hradě Dillenburgu při své západoevropské kavalírské cestě. Při bechyňských pitkách pak platilo, že pokud někdo porušil pravidla zábavy, stihl ho trest. Dotyčnému byl naservírován extra pohár vína a musel se navíc podepsat do *Pokutních register*, kam často šlechtici připojovali také kresbu či svoji myšlenku. Jednalo se převážně o text nesouvislý, čemuž se ani nelze divit po velkém množství vypitých pohárů vína. Důkazem je například Častolarův zápis.

„Častolar Dlouhoveský z Dlouhé Vsi, zemdlený desítkami pohárů vypitého vína, do nich nebyl schopen zapsat žádnou souvislou myšlenku; jako výmluvné svědectví jeho opilosti po něm zbyl jen zápis: ‚Hej, bej, hej, bej, mé, mé, mé, bé, bé, bé‘“ (Bůžek, 1997: 118).

⁴⁵ V rkp. V (f. 146r) vedle tohoto nadpisu ještě duplicitní marinálie: »Veselá kratochvíle a štvání«.

Kvůli nákladnému a reprezentativnímu životu, který zahrnoval hostiny, lovy a pijácké zábavy, se Petr Vok snadno zadlužil a z finančních obtíží mu musel vypomáhat i jeho starší bratr Vilém. Poslední Rožmberk si oproti svému abstinujícímu bratrovi užíval života plnými doušky jako správný renesanční kavalír. Škodlivost nadměry požívaného alkoholu v mládí ho samozřejmě dostihla v pozdějším věku.

5.8 Móda na dvorech

Oděv plní v každé době podstatnou úlohu. Šatstvo často vypovídá o prestiži rodu a slouží k prokázání určitého společenského postavení. V období renesance se na našem území mísily různé styly. Koncem 16. století a převážně za vlády císaře Rudolfa II. k nám pronikaly vlivy španělské módy, které se na Český Krumlov dostaly také díky sňatku Viléma z Rožmberka s Polyxenou z Pernštejna. Inspirace se čerpala rovněž z francouzské či italské módy. S módními trendy měli šlechtici možnost se seznámit při svých kavalírských cestách do zahraničí. O otázkách vkusu a módnosti se zmiňuje Castiglionův *Dvořan*, který též poukazuje na rozmanitost stylů. V rozhovoru debatující muži a ženy nakonec požadují, aby bylo stanoveno:

„[...] jak se má dvořan oblékat, jaký oděv se pro něj hodí a pro kterou módu v odívání se má rozhodnout; v tom ohledu vládne přece nesmírná rozmanitost, někdo se šatí podle módy francouzské, druhý podle španělské, třetí chce vypadat jako Němec a nechybí ani ti, kdo nosí turecký župan; někdo má vousy a jiný ne“ (1978: 126).

„Ale mám-li vysvětlit, co považuji při odívání za důležité, pak bych si přál, aby náš dvořan byl oblečen vždy čistě a vkusně, s určitou nevstíravou elegancí, ale rozhodně ne zženštile a marnivě“ (tamtéž: 128).

„Roku 1538 byly na bratrském sněmu zakázány mužům ‚šaty oplzlé, řezané, krátké, zpotvořené, šmuky zlaté, peří na klobouky‘ a ženám ‚sukně vykrojené, široce přemované, šněrované, střevíce úzké, čepce, tkanice zlaté, obojky peřesté““ (Safrtalová, 2010: 147).

Na svém dvoře měl Petr Vok hned několik specializovaných služebníků, například osobního krejčího, zlatníka či barvíře. Neobvyklý pohled na módu nabízí Březanův

zápisek z pohřebního průvodu. Zajímavostí je, že popisuje místo smutečního šatstva šlechticů spíše odění koní.

„[...] koně černě oděného do aksamitu s erby krumplovanými ursinovskými pěti [...] druhého koně černě oděného v aksamitu s pěti erby rožmberskými krumplovanými, dolů obrácenými [...]“ (1985b: 635).

5.9 Svatební veselí

Díky promyšlené svatební politice navázal předposlední Rožmberk kontakty s nejrůznějšími panovnickými rody. Svoji první manželku Kateřinu Brunšvickou spatřil Vilém z Rožmberka poprvé pravděpodobně v roce 1557, kdy přijel se svou družinou do Mündenu na zasnuby. Svatba s mladou šlechticnou umožňovala Rožmberkovi užší sblížení s říšskou šlechtou. Přípravy na první svatbu byly velkolepé. Vilém z Rožmberka si k této příležitosti nechal zhotovit nové šaty a pořídil si i několik nových klobouků a párů bot. Společné soužití však novomanželům dlouho nevydrželo, kněžna kvůli zdravotním obtížím skonala 10. května 1559. Její tělo bylo pohřbeno ve vyšebrodském klášteře ve společné rožmberské hrobce. Smrt manželky se na pánovi z Rožmberka podepsala a Vilém tak „zármutkem velikým pro paní svú v nemoc těžkú upadl“. Václav Bůžek píše, že jako příčinu smrti uvedl na náhrobním nápise anonymní básník předčasný porod, avšak vzhledem k Rožmberkově neplodnosti se spíše jednalo o umělecky stylizované vyjádření zoufalé touhy po dědici. Skutečná příčina smrti nám zůstane navždy utajena, jelikož ostatky nebyly doposud prozkoumány.

Když se Vilém z Rožmberka z otřesu vzpamatoval, začal se poohlížet po nové nevěstě. Stala se jí roku 1561 Žofie Braniborská po menším odložení, za nímž nepřímo stál Ferdinand I. Habsburský. Příliš se mu totiž nezamlouvala sílicí moc rožmberského vladaře. Habsburk dokonce zakázal opustit zemi některým šlechticům, kteří měli doprovázet Viléma z Rožmberka na jeho cestě za nevěstou. Tím pádem jim byla znemožněna i účast na berlínském svatbě.

„Oslavy sňatku Žofie Braniborské a Viléma z Rožmberka se v Berlíně protáhly do 21. prosince. Turnaje střídaly lovy, hony, taneční zábavy i závěrečný ohňostroj. Z podnětu rožmberského vladaře uspořádali jeho dvořané ‚mumraj v larvách‘. Na tento maškarní ples se dostavila řada německých velmožů“ (Bůžek, 1997: 87).

Bohužel ani druhé manželství netrvalo příliš dlouho. Braniborská kněžna zemřela po nemoci 27. června 1564 a i ona byla pohřbena v rožmberské hrobce. Nečekaná smrt další manželky znovu zatřásla předposledním Rožmberkem, který poté zůstal jako vdovec téměř čtrnáct let.

Do dalšího manželství ho opět dohnala zoufalá touha po mužském potomkovi a zároveň i dědici, kterému by svěřil rožmberské dominium. Ani třetí manželství s markraběnkou Annou Marií Bádenskou neproběhlo bez zbytečných odkladů. Tentokrát zasáhl Maxmilián II., kterému se nezamlouvalo, že by si sňatkem Rožmberk v Bavorsku posílil svoji pozici. Obával se též, že spojení by mohlo podpořit vyhlídky Wittelsbachů na získání císařské koruny. Vilém tedy přehodnotil své rozhodnutí a jednání o uzavření sňatku odložil, což se mu vyplatilo, protože v roce 1577 získal svolení od nového císaře Rudolfa II.

„[Léta Páně 1578] *Pan vladař zval na veselí svatební*. Oznámeno napřed, kterak pan Vilém, vladař rožmberský, třetí kněžnu k manželství zjednat i smlouvy svatební s přáteli Její Milosti učiniti ráčil. Dále na jiném nepozůstávalo, než aby takové manželství potvrzeno a oslaveno bylo. Z té příčiny pan ženich k veselí tomu nemálo pánů přátel pozvati ráčil, oznamovav, kterak předně z vůle boží, potom milostivou náchylností, radou a jednáním Jeho Milosti Císařské Rudolfa Druhého osvícená knížata [...]“ (Březan, 1985a: 287).

O pár let později, konkrétně v listopadu roku 1582 se Rožmberk mohl alespoň na malou chvíli radovat, protože jeho choť prý pocítovala těhotenské příznaky. Vilém dal ihned poslat pro porodní bábu, ale jeho nadšení z tak dlouho očekávaného potomka bylo předčasné. Anna Marie Bádenská byla s největší pravděpodobností pouze nachlazená. Vilémova třetí manželka stejně jako Valdštejn podstoupila ozdravnou léčbu v Karlových Varech, ale lázeňský pobyt její stav spíše ještě zhoršil. K nemoci se později přidružil ještě zhoubný zánět ženských orgánů, čemuž podlehl a na následky 25. dubna 1583 zemřela. Její tělo bylo pohřbeno v českokrumlovském kostele svatého Víta.

Touha po dědici byla natolik silná, že se rozhodl zkusit své štěstí ještě jednou. Čtvrtou manželkou se mu stala Polyxena z Pernštejna, která měla sňatkem zachránit upadající a zadlužený perňštejnský rod. Svatba se konala v roce 1587. Na zahájení svatebních oslav se dokonce objevil i samotný císař Rudolf II. Polyxena jako jediná pána z Rožmberka přežila, avšak ani ona mu nepřivedla na svět potomka. Je tedy více než pravděpodobné, že byl předposlední vladař rožmberského dominia neplodný, jelikož po jeho smrti se Polyxena

prováděla za nejvyššího kancléře Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic, kterému dědice porodila.

Poslední nadějí na pokračování rodové linie Rožmberků se tedy stal Petr Vok, který po bouřlivě prožitém mládí začal konečně pomýšlet na svatbu. Jeho jediné manželství s mladičkou Kateřinou z Ludanic bylo bohužel taktéž bezdětné. U příležitosti jejich sňatku a k počtě obou osob napsal Jan Freder oslavnou báseň. Kateřina z Ludanic trpěla duševní chorobou, zemřela po nemoci 22. června 1601, ale její tělo bylo uloženo do rodinné rožmberské hrobky až v březnu následujícího roku. Ač byla dvanáctá generace rodu nejpočetnější, ani jednomu vladaři se nepodařilo zplodit dědice. O pokračování se mohl ještě zasloužit Vokův synovec, Jan Zrinský ze Serynu. Roku 1600 se konala velkolepá svatba Zrinského a Marie Magdalény Novohradské z Kolovrat. Petr Vok mu téhož roku dočasně připsal velkostatek Třeboň a o rok později mu věnoval Rožmberk. Ale ani oblíbený synovec posledního pána z Rožmberka nezachránil slavný rod od konce. Zemřel bez zplodění potomka a záhy po svém strýci.

Otázkou tedy zůstává, proč došlo k vymření rodu? I když koluje legenda o tom, že měl Petr Vok nemanželského syna, dvorní rožmberský historik, Jaroslav Pánek, se však domnívá, že je to zcela nemožné. Příčinou konce slavného rodu pánů pětিলisté růže byla podle něj zřejmě jejich neplodnost. V období renesance nebylo vymírání rodů ojedinělé. Zánik postihl i takové starobylé rody, jako byly například Hasištejnští z Lobkovic, Krajířové z Krajku, páni z Hradce a několik dalších.

Problémem zůstávalo, komu odkázat rodové rožmberské jmění, většina šlechtických rodů se totiž snažila získat alespoň nějaký podíl na majetku posledních pánů z Rožmberka. Petr Vok však obnovil roku 1610 smlouvu se Švamberky, kteří tím získali alespoň část jeho majetku. Další díl připsal Rožmberk svému synovci, ale pouze za předpokladu, že bude mít mužského potomka.

Valdštejn se podruhé oženil rok po smrti své první ženy a splnil tak nepsané pravidlo o držení veřejného smutku, které mělo trvat alespoň jeden rok. Svatbě předcházely námluvy, o jejich průběhu si můžeme udělat představu díky zápiskům Adama mladšího z Valdštejna. Šlechtic svoji budoucí ženu, Johanku Emílii ze Žerotína, navštěvoval na Rosicích, a dokonce se před ní předváděl při jízdě na koni. O průběhu svatby se ve svém deníku příliš nezmiňuje.

„**10.** Dnes sem zase šťastně na Rosice přijel, panna Johanka Emílie z Žerotína svůj oumysl panu hejtmanu vyjevila a na přátely toho podala. **11.** Dnes sem zůstal na Rosicích a

učinil sem psaní panu komorníku moravskému,⁴⁶ jakožto jednomu poručníku, aby taky vůli svou dal, aby mi se panna slečna dostati mohla“ (1997: 217–218; záznam ze září roku 1614).

5.10 Memento mori

Jak jsme již zmínili výše, Petr Vok z Rožmberka si za své motto vzal latinské přísloví *Memento mori!*⁴⁷. Poslední panovník si dokonce nechal zhotovit medailon, který mu neustále připomínal pomíjivost lidského života. Řetízek s medailonem, na němž byla vyobrazena umrlčí hlava, nosil stále u sebe. Na jedné jeho straně byl nápis *Memento mori!* a na druhé *Cogita aeternitatem!*. Vok nechal zhotovit též seznam svých dobrých přátel, kterým rozdával dukáty s těmito latinskými sentencemi. Březan také zmiňuje, že měl Petr Vok z Rožmberka jako upomínku na smrt nad svým stolem onu umrlčí hlavu na „prkýnku“. Smrt všeobecně se převážně ve středověku, ale i v raném novověku, stávala všudypřítomnou obavou. Na velmože tak mohla zaútočit v podobě morových epidemií, před kterými často šlechtici prchali na svá venkovská sídla, nebo v podobě válečných zranění či dalších nemocí a smrtelných nehod.

Existovaly dokonce knížky o dobrém umírání, *ars moriendi* či *ars bene moriendi*, které podávaly šlechticům podrobný návod o tom, co vše by měli před smrtí zařídit a jak by se měli správně chovat v době posledních okamžiků svého života. Umírajícímu bylo doporučeno, aby si ke svému lůžku přivolal lékaře a kněze, aby požádal o odpuštění všech svých hříchů a zároveň odpustil též všem svým příbuzným, případně, pokud tak ještě neučinil, aby sepsal závěť a rozdělil majetek. Chvilu před skonáním měl šlechtic trávit v kruhu rodinném. Pavel Král ve své studii s názvem *Knihy o dobrém umírání v českém prostředí ve druhé polovině 16. a první půli 17. století* píše, že:

„Hlavní snahou těchto naučení bylo dojít k dobré smrti skrze dobrý život. Umění zemřít tak bylo nahrazeno uměním žít, *ars moriendi* se stávalo *ars vivendi*“ (2007: 8).

Dále uvádí, že:

⁴⁶ Ladislav mladší z Lobkovic.

⁴⁷ Latinské přísloví připomínalo všem panovníkům, že smrt se nevyhýbá nikomu a může se objevit také zcela nečekaně. Motiv smrti se stal velmi populární už v období středověku. Vznikaly nejrůznější básně a oblíbenosti se těšil rovněž v malířství.

„Ještě za zdravého života by si člověk také měl vypořádat všechny majetkové záležitosti, aby se v době nemoci, kdy je třeba soustředit se na duchovní věci, nemusel starat o pozemské myšlenky. V neposlední řadě si má člověk vybrat místo svého posledního odpočinku a nechat si připravit věci, které budou potřebné při jeho pohřbu“ (tamtéž: 13–14).

„Vymření předního panského rodu bylo natolik mimořádnou událostí, že se názorně promítalo i do podoby smutečních obřadů, výrazně se lišících od obvyklých aristokratických pohřbů. Když roku 1611 dokonala poslední Rožmberk Petr Vok, uplatnila se při pohřebním průvodu v mnoha variantách výmluvná symbolika rožmberského erbu, neseného v obrácené poloze. I závěr pohřebních bohoslužeb byl více než symbolický“ (Koldinská, 2001: 191).

Jak jinak než velmi podrobně popsal v kronice Václav Březan úmrtí posledního vladaře rožmberského domu. Přidává rovněž detailní popis z pitvy, dále následuje uložení Vokova těla do rakve, kázání, přípravy pohřbu, pohřební průvod. V zápiscích se také objevuje uspořádání pohřbu a záznam o pohřební hostině. Následně se Březan zmiňuje o pohřební bohoslužbě, převozu rakve s panovníkovým tělem a o uložení rakve. Posledního Rožmberka už od mládí kvůli nezodpovědnému životnímu stylu sužoval močový kámen, který se našel při jeho pitvě. O důstojný průběh pohřbu se měl postarat Jan Jiří ze Švamberka, který svěřil kázání Matěji Cyrovi, nejvyššímu duchovnímu představiteli Jednoty bratrské. Takto bohoslužbu do kroniky zaznamenává Václav Březan.

„Ceremonie prosté podle způsobu evangelíků při tom funusu konány. Kněz Matěj Cyrus, senior konzistoře podobojí, kázání učinil. Po učiněném exordium [úvodu] neb přistání a oznámené příčině akcí té a průvodu posledního pohřebního o rodu pánů z Rožmberka hrdinských činech a skutcích chvalitebných pěkné věci vypravoval. Potom řeč k spasitedlnému naučení obrátil [...] Naposledy, poněvadž ten obyčej jest, když poslední veliký pán svůj rod dokoná, s žalostivou a pronikavou řečí, s oželením a oplakáním té poslední růže červené štít s erbem rožmberským, na tabulce malovaný, přelomil a dolů na zem z kazatedlnice shodil. Tělo to mrtvé v kůru postaveno a okolo něho stálo vysokých bílých parůnkových voskových svící rozsvícených 24. Stěny kostelní i oltářové obestřeny byly sukem černým s erby rožmberskými a zvláště veliký oltář aksamitem černým s křížem přes něj stříbrohlavovým přikryt“ (1985b: 638).

I přes velmi detailní a mnohdy také odpudivý popis zachovává rožmberský knihovník v zápisech určitou pietu a zdvořilost vůči mrtvým.

„Byl od mnoha časů nezdráv a všecken vnitř pokažený; za několik neděl až do skonání nemohl nic zachovati. Jměl otok v nohách; ten když s jinou zlou a jedovatou vlhkostí rozmnožil se, poněvadž ledviny, plíce, žaludek, játra pokaženy jměl, a zvláště pak náramná jeho a zjedovatilá melancholia <neb zkáza a porušitedlnost krve> k srdci mu přistoupivši, ihned lehce skonal, co svíce zhasl“ (1985b: 588).

Do kroniky je zanesen i popis pitvy a následná péče o mrtvé tělo posledního rožmberského panovníka.

„[*Pitva, balzamování a vystavení těla Petra Voka.*] Téhož dne nedělního [6. 11.], v kterém dokonal, o nešpořích to tělo mrtvé, poněvadž velmi oduté na bříše bylo, rozřezáno a vnitřnosti ohledány. Našlo se vody sedm poloupintí,⁴⁸ kteráž ho zadusila, plíce všechny zkažené, játra zpeklá; v měchýři našel se veliký kámen na konci špičatý a ten mu mnoho bolesti činil. Ježto sice dobrý pán na nedostatek ledvin a měchýře, jako jiní předkové jeho, těžce stonával takměř od mládenectví svého. Avšak nicméně Pán Bůh mu ráčil mimo jiné pány předky jeho život prodloužiti na 72 létě, 1 měsíc, 8 dnů a hodiny dvě. Potom to tělo obyčejem knížecím kořením i jinými vonnými věcmi doplněno, pomazáno a balzamírováno, do černých šatů oblečeno a v pokoji nárožním, krásným proti ryňku položeno, vykontrfelnováno a hlídáno“ (tamtéž: 632).

Adama mladšího z Valdštejna pro změnu sužovala dna. S nemocí se léčil dokonce v Karlových Varech. Pobyt v lázních měl jeho stavu prospět, ale nadměrné množství vypité léčivé vody, které si pečlivě poznamenává do svého deníku v podobě vypitých hrníčků, spíše spustilo další záchvaty. Adam mladší z Valdštejna si navíc zapisuje záznamy o pouštění žilou a neopomíná ani zápisky o sužování nemocí. Kvůli nedostatku zdraví se nemohl dostavit ani na pohřeb své sestry.

„4. Dnes sem jedl doma, pouštěl jsem krev“ (1997: 213; zápis pochází z června roku 1614).

⁴⁸ Asi 6,5 litru vody.

„6. Dnes sem přestal vodu pít, vypil sem jí po ty dny 276 žbánek“ (tamtéž: 246; zápisek si Valdštejn do deníku zapsal v květnu roku 1616).

„2. Dnes sem sám byl a dna mne v noci hrubě trápily [...] 3. Dnes sem měl zlou noc, navštěvovalo mne mnoho panstva. 4. Dnes sem se taky dobře neměl“ (tamtéž: 255; zmínky o nemoci pocházejí z listopadu roku 1616).

„A po půlnoci přišla mi ta nešťastná novina o ženě mé. Dnes ve dvě hodiny po půlnoci přišla mi ta velice nešťastná a hrubě zarmoucená novina na Janovice ku panu Sezimovi z Vrtby, že jest mou po Bohu nejmilejší manželku Pán Bůh na cestě nedaleko Sázavy skrze moc svou svatou nemocí navštívit a šlakem porazit ráčil a ihned na díle řeči ukrátit a potom na ráno mezi vosmou a devátou hodinou na orloji z tohoto bídného světa povolati a s tak velikejm přítelem rozloučiti a mne spolu s mnohejmi v těžkém zármutku a sirobě zanechati ráčil. Pán Bůh, ten rač tý svatý paní její milý duši milostiv bejti a mne v tak těžkém trápení a zármutku trpělivosti propučiti, abych toto vše mohl snášeti a Pána Boha nehněvati, děj se vůle jeho svatá ve všem, kdy ráčí, ať mě ráčí potěšiti“ (tamtéž: 207; zápisek o úmrtí své ženy si do deníku Valdštejn zapsal v lednu roku 1614).

6 Každodennost mimo vladařská sídla

6.1 Poddaní a obyčejný lid

S významnými dějinnými událostmi se prolínají i všední zážitky rožmberských poddaných. Zmínky o obyčejných lidech tak dokreslují celistvý obraz tehdejší doby. Tyto zmínky od ostatních kronikářů odděluje. Březan vyzdvihuje pracovitost a prostotu venkovského lidu a soucítí s ním.

„[Násilnosti pasovského vojska na venkovském lidu.] 23. aprilis pasovští vojáci z Budějovic, v Zalinách loupivše, jednoho sedláka zabili a druhého zranili; pak sedláci zase zabili z těch loupežníků dva. Než zle toho zažili, nebo ves jim vypálili, že málo zůstalo“ (Březan, 1985b: 623).

Pro panovníka bylo tedy nejdůležitější, aby si vybral vhodné služebnictvo. Mladý šlechtic si měl vzít ponaučení především od svého otce. Snad každý šlechtic chtěl kolem sebe soustředit jen své nejoblíbenější společníky či společnice, avšak někdy se nevyhnul nežádoucím střetům s osobami, ke kterým cítil nenávist nebo dokonce averzi. Malého Petra Voka učil jeden čas jeho poddaný Jan Aquarius Soběslavský⁴⁹, s čímž se Rožmberk velmi těžce vyrovnával, a dokonce se kvůli tomu stal terčem posměchu. Václav Březan o tom do kroniky pořídil záznam.

„Dvorská cháska některá, když Petříčka tím tejrali, že jeho poddaný jej učiti bude, proto teskliv býti a plakati počal, jako by nějaké hanba mu tudy učiněna býti měla, že od svého poddaného veden, řízen a trestán bude“ (tamtéž: 377).

Petr Vok byl znám svou přílišnou vznětlivostí a prudkou letorou. K jeho pověsti nepřispěli ani jeho hamižní rádci. Rožmberk se o svůj majetek příliš nezajímal a nevyzval se ani v hospodářství, což brzy poznali jeho úředníci a začali tak zneužívat Vokův nezájem a nevědomost ve svůj prospěch a jako rychlou cestu k vlastnímu zbohatnutí. Poslední Rožmberk měl i problémy s rybníkáři, nazývanými též „jonáci“, kteří mu dokonce vyhrožovali mstou a nestyděli se to vyhlášovat veřejně. Rybníkáři zastávali zásady středověkého práva, a proto sepsali poslednímu Rožmberkovi opovědní list, ve kterém mu vypověděli nepřátelství na smrt a uvedli svá jména i původ. Odplata vyvěřala převážně

⁴⁹ Označován též jako Jan Makovský z Makova.

z touhy pomstít popravené přátele. Někdo však šlechtice předem varoval a Rožmberkovi se tak podařilo vyváznout bez újmy na zdraví. Následné pronásledování spiklenců, do kterého Vok zapojil své úředníky a správce panství, trvalo osm let.

Ke konci Vokova života nastala změna jeho povahy. Panovník si začal vážit svých poddaných, a dokonce je za jejich věrné služby na sklonku svého života náležitě odměňoval. Podle Březana byl však až přehnaně štědrý.

„S bezbožným hromováním a láteřením poddaných se patrně setkával také Vilém z Rožmberka, neboť obdobnou instrukci rozvedl do ještě větších detailů než Jiří z Valdštejna. Pamatoval i na případ, že se rozkurážený měšťan či venkovan dopustí lání, hromování a všelikého hanebného mluvení v opilosti: ‚A pakliby vožralý nechtěl přestati, dáti jeho do klády a nechati ho tam, až by dobře vystřízlivěl.‘ V seznamu rožmberským vladařem zakázaných činností samozřejmě nechyběly ani veškeré hazardní hry. Předposlední Rožmberk svým poddaným neméně důrazně doporučoval i pravidelnou účast na bohoslužbách a dodržování mariánských a dalších církevních svátků“ (Koldinská, 2001: 66).

Jak již bylo zmíněno výše, Václav Březan v *Životech posledních Rožmberků* nezaznamenává pouze osudy svých pánů, ale také jejich poddaných a obyčejných lidí. Popisuje všelijaké katastrofy od těch přírodních, jako jsou například povodně, až třeba po požáry.

„*Sviny Trhové městečko vyhořelo.* Toho roku [léta Páně 1549] v Svinech Trhových sto třiceti jeden soused vyhořel. A jest jich v tom městečku přes tři kopy osedlých “ (1985a: 49).

„*Vlků mnoho, velkú škodu činili; čarodějníci vlky posílali.* Při vánocích [25. 12.] na panství krumlovském vlci velikú škodu činili, zvěř a dobytek dávíce. A ač myslivci snažili se něco jich uloviti, nich dovésti nemohli, nebo jim sležeti nechtěli pro některé čarodějníky, jenž se v tom slyšeti dali, že je zaháněti i posílati umějí a na kterou ovci ukáže, že tu vlk udává“ (tamtéž: 159–160).

„*Krupobití na panství třeboňském; krupobití kačeny, husy etc. potlouklo.* 19. maji, jinak v outerý svatodušní, veliká se škoda stala od povětří a krupobití, takže okolo Třeboně čtvrt míle a okolo Vlkovic, Zvíkova, Zalin, Štěpánova na větším díle ozimné obilé všecko

zbito. I okolo sv. Jiljí [1. 9.] u Třeboně obilé panské i knězi opatovi⁵⁰ i jiným měšťanům a poddaným páně za několik mnoho tisíc škody stalo se, že pamětníkův nebylo, aby taková škoda okolo Třeboně stala se. Kroupy co slepičí vejce, větší i menší, pršaly, a to všecko v půlhodině zběhlo se. Dopuštění boží bylo. Kačice, husy, vrány, holubi i jiného mnoho podobně zahynulo a pobité nacházino bylo“ (tamtéž: 188).

„*Kamení s přívalem dolů padalo.* Okolo toho času velicí přívaleové bývali na panství třeboňském i jinde. U Borovan takový přívál hrozných spadl, takže spolu s ním kamení dolů pršelo, kteréž, byv tu ouředníkem, Jan Nydrtham panu vladaři na Třeboň odeslal, v středu po neděli Exaudi, jinak 22. maji“ (tamtéž: 210).

„*Slunce červené bylo.* 28. julii [léta Páně 1575] slunce bylo zarděné jako krev a pošmurný den byl. A toho času na zámku Krumlově pan vladař dal některá stavení vyzdvihovati a zámek rozšiřovati“ (tamtéž: 273).

Mezi šlechtickou každodenností se tak prostřednictvím kronikáře Václava Březana dostaly například záznamy o výstavbě rybníků, zřízení pivnic, ale také o postavení školy. Dozvídáme se o vzniklých potížích, které vyvstaly při stavění rybníků. Kvůli nim též začaly panovat neshody mezi oběma bratry. Poslední panovník rodu pětিলisté růže dokonce nechal na svém bechyňském panství zřídit lékárnu, kterou později přestěhoval na Český Krumlov a následně na Třeboň. Do zápisů pronikají také zmínky o kriminalitě a o úmrtí rožmberských poddaných, například o smrti písaře Bartoloměje Daška nebo o smrti krejčího či zlatníka.

„*Plástovský⁵¹ rybník dělán.* Ve čtvrtek před Stolováním sv. Petra, apoštola božího [20. 2. 1550], Martin, fišmistr panství krumlovského, projednal s Matesem Prungraberem z Přídolí o nalámání skály k tarasu na rybník Plástovský za 28 kop míš. a on proti tomu zaručil, že do sv. Havla [16. 10.] dosti kamene naláme. A takž toho roku na týmž rybníce taras kamenný dělán“ (tamtéž: 54).

„*Třeboňská škola stavína.* Item škola v Třeboni stavína nákladem opata⁵² a konventu kláštera, tudíž takměř všecko zgruntu vyzdviženo. Opatové již tehdaž s mnichy v malé vážnosti býti počali, snad pro své chování. A nevole mezi vrchností a nimi vznikaly o grunty,

⁵⁰ Ondřej, opat třeboňského augustiniánského kláštera.

⁵¹ V rkp. V (f. 38v.): »Platovský«.

⁵² Ondřej, opat třeboňského kláštera augustiniánů kanovníků v letech 1548–1565.

lidi, roboty, lovy etc., takže potom, jakož níže na svém místě doloží se, z rukou jim ten klášter vyňat se vším zbožím“ (tamtéž: 54–55).

„*Drahota v Čechách*. Žito bylo po 1 kopě a někde po 70 gr., oves po 40 gr. a místem po 30 gr., hrách po 2 kopách a pšenice po 70 gr. a někde po 80 gr.“ (tamtéž: 74; zápis pochází z roku 1552).

Zápisky mají stále stejnou strukturu, text je většinou velmi stručný a shrnutý už v nadpisu samotném. Plynulost vět je narušována četnými vsuvkami. Václav Březan užívá převážně standardní formulace. Snaží se o zhuštění velkého množství informací na malou plochu, v kontrastu však stojí přílišné opakování frází. Březan také velmi často hromadí vedle sebe slovesa s podobným významem.

7 Závěr

V bakalářské práci jsme nastínili každodenní chod na rezidencích a dvorech i mimo ně. Svůj čas si v období renesance krátily šlechtici především při oslavách, lovech a hrách. Mezi všednodenními okamžiky si významné místo našlo také stolování, při němž se navazovaly cenné kontakty. V období renesance se stalo velmi populární mecenášství a vzrostl zájem o umění vůbec. Petr Vok z Rožmberka tak svým zájmem o bibliofilii ztělesňuje příkladný typ renesančního velmože. Tematiku smrti panovníkům připomínalo latinské rčení *memento mori*. Potvrdili jsme, že k této době neodmyslitelně patřila neustálá hrozba smrti, na níž by šlechtic neměl nikdy zapomínat. Přípravě na smrt panovníci přikládali značnou důležitost.

V práci byl nastíněn obraz Petra Voka skrze Mařánkovo dílo *Barbar Vok*. Jsme si vědomi, že zde zůstává otevřena možnost pro detailnější průzkum Vokova obrazu v literatuře a vývoje jeho postavy v čase.

Jak se ukázalo, oba autoři běžně používali osvědčené formulace a typické fráze, které se tedy objevují jak ve Valdštejnově osobním deníku, tak i v Březanových *Životech posledních Rožmberků*. Oproti tomu stojí repetitivní informace. Plynulost a koherentnost textu narušují vsuvky a v obou dílech převládají nominální výrazy.

Některá témata stojí za větší pozornost a nabízí se tu tedy možnost pro bližší zkoumání, obzvláště pak na poli historie. *Deník rudolfinského dvořana* a *Životy posledních Rožmberků* byly, jsou a budou velmi cennými zdroji historických událostí, které překypují významnými okamžiky tehdejší doby.

8 Seznam literatury

8.1 Primární prameny

1941. Březan, V. *Poslední Rožmberkové*. Dostál, J. (ed.). Praha: Evropský literární klub, 1941.
- 1985a. Březan, V. *Životy posledních Rožmberků I*. Pánek, J. (ed.). Praha: Svoboda, 1985.
- 1985b. Březan, V. *Životy posledních Rožmberků II*. Pánek, J. (ed.). Praha: Svoboda, 1985.
1997. *DENÍK rudolfinského dvořana. Adam mladší z Valdštejna. 1602–1633*. Koldinská, M.; Mařa, P. (eds.). Praha: Argo 1997.

8.2 Sekundární literatura

1900. *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu*. X. 1600–1604. Praha: Zemské království české, 1900.
1997. Bůžek, V.; Hrdlička, J. a kol. *Dvory velmožů s erbem růže. Všední a sváteční dny posledních Rožmberků a pánů z Hradce*. Praha: Mladá fronta 1997.
2011. Bůžek, V. a kol. *Světy posledních Rožmberků*. Praha: NLN 2011.
2002. Bůžek, V. a kol. *Věk urozených : šlechta v českých zemích na prahu novověku*. Praha/Litomyšl: Paseka, 2002.
1978. Castiglione, B. *Dvořan*. Felix, A. (přel.). Praha: Odeon, 1978.
2009. Čechura, J. *České země v letech 1584–1620 : první Habsburkové na českém trůně II*. Praha: Libri, 2009.
2010. Holý, M. *Zrození renesančního kavalíra : výchova a vzdělání šlechty z českých zemí na prahu novověku (1500–1620)*. Praha: Historický ústav 2010.
2003. Janáček, J. *Valdštejn a jeho doba*. 2. vyd. Praha: Epoque, 2003.
2001. Koldinská, M. *Každodennost renesančního aristokrata*. Praha/Litomyšl: Paseka 2001.
2007. Král, P. *Knihy o dobrém umírání v českém prostředí ve druhé polovině 16. a první půli 17. století*. In Holý, M.; Mikulec, J. (eds.). *Církev a smrt : institucionalizace smrti v raném novověku*. Praha: Historický ústav, 2007, s. 7–22.
2005. Kubíková, A. *Rožmberské kroniky : krátký a summovní výtah od Václava Březana*. České Budějovice: Veduta, 2005.
1986. Mařánek, J. *Barbar Vok*. Praha: Čs. spisovatel, 1986.

2010. Safírtalová, Z. *Oděv, schránka lidského těla i duše : (renesanční odívání měšťanských elit v metropolích zemí Koruny české)*. Ústí nad Labem: Filozofická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2010.
2010. Pánek, J. *Petr Vok z Rožmberka : život renesančního kavalíra*. 2. vyd., dopl. a opr. Praha: Vyšehrad 2010.
1989. Pánek, J. *Poslední Rožmberkové : velmoži české renesance*. Praha: Panorama, 1989.
1998. Pánek, J. *Vilém z Rožmberka : politik smíru*. Praha: Brána, 1998.
2005. Veselá-Prudková, L. *Knihy na dvoře Rožmberků*. Praha: Knihovna Akademie věd ČR, 2005.